

טבלה 4: אחוז המינים בבתי גידול עיקריים בפארק רמת הנדיב

בית גידול¹	זוחלים²	יונקים²	עופות²	אחוז כללי³
פתוח	58%	25%	20%	33%
סלעי	8%	13%	7%	9%
מיוער	17%	33%	57%	36%

בטבלה זו יש רק התייחסות למינים המעדיפים את אחד משלושת בתי הגידול העיקריים בפארק. מינים אחרים לא נכללו בחישובים אלו.

1 - להסבר על קבוצות בתי הגידול, ראה טקסט.

2 - אחוז מתוך מספר המינים מהקבוצה הנדונה בפארק.

3 - אחוז מתוך סך כל המינים בפארק.

צילום: שגיא שגיב

8. רמת הנדיב: שדה ה"הציד והליקוט" של הדיירים הפרהיסטוריים של מערת כבארה הסמוכה

אפרים לב

מבוא

מערת כבארה היא מערה קרסטית גדולה בצד המערבי של הכרמל, באזור רמת הנדיב, הנמצאת שלושים ק"מ דרומית לחיפה בגובה 60-65 מטרים מעל פני הים. היא שוכנת כ-13 ק"מ דרומית למערת הטאבון ו-2.5 ק"מ מזרחית לחוף הים התיכון. רוחב המערה 26 מטרים, עומקה עשרים מטרים וגובהה המרבי 18 מטרים. היא נחפרה לראשונה בשנת 1931; סדרת החפירות הארכיאולוגיות האחרונה נערכה בין השנים 1982 ל-1990. במערה נחשפה סדרה ארכיאולוגית ארוכה: שכבות מהתקופות האפי-פליאוליתית (10,000-20,000 שנים לפני זמננו) והפליאוליתית התיכונה והעליונה (20,000-65,000 שנים לפני זמננו) (Bar-Yosef et al. 1992). דרום הכרמל, כולל רמת הנדיב ומישור החוף הסמוך, שימש כנראה את תושבי מערת כבארה כשדה "ציד וליקוט".

שרידי צמחים מהתקופה הפליאוליתית

שרידי צמחים נמצאים רק לעתים רחוקות בחפירות מהתקופה הפליאוליתית הקדומה והתיכונה. התהליך הנפוץ של יצירת אתרים ברוב המערות והאתרים הפתוחים לא עודד שימור של חומר אורגני. לכן, ההרכב הצמחי המפוחם המוסטרי (Mousterian) שנמצא בזמן החפירות במערת כבארה, משלים חסר מרכזי במידע שלנו בנושא הליקוט בתקופה הפליאוליתית התיכונה. הוא גם מספק מידע חסר חיוני בנושא אסטרטגיות קיום, שלעתים קרובות משוחזרות רק על בסיס עצמות בעלי חיים, ומציג תמונה מלאה יותר של שיחזור מזון בתקופה הפליאוליתית כפי שהיה נהוג על-ידי שוכני כבארה.

השכבות המוסטריות, שעוביין הכולל הוא כ-4.5 מטרים, תוארכו לסביבות 48,000-65,000 שנים לפני ימינו (Valladas et al. 1987). מתוך 4,205 הזרעים והפירות המפוחמים שנמצאו בשכבה זו, זוהו 3,956 (Lev et al. 2005). רוב המינים הם הקדומים ביותר שנמצאו אי פעם בחפירות ארכיאולוגיות. כמעט כל השרידים הצמחיים (3,313 זרעים - 78.8% מסך השרידים המפוחמים) שייכים למשפחת הפרפרניים (Fabaceae). בסך הכול נמצאו רק עשרה זרעים של דגניים (0.23% Gramineae) מסך השרידים המפוחמים). ממצאים אלו עשויים להעיד על כך שחלק ניכר מהתפריט הצמחוני של דרי המערות היה מורכב מצמחי בר ומזרעים המכילים, בין השאר, חומרים רעילים. השרידים הצמחיים שנמצאו במערת כבארה כנראה מעידים על כך שלדיירים היה היצע מספק של כל המרכיבים הדרושים לתפריט בריא, שהיו זמינים בעיקר באביב, בקיץ המוקדם ובסתיו. אף

שקטניות מתאימות מבחינה פוטנציאלית להדלקת אש (תכונות מורפולוגיות כגון עלים קטנים וגבעולים דקים), אנו סבורים שרובן הובאו למערה כאשר היו בשלות או כמעט בשלות. אלפי הזרעים המפוחמים מרמזים על כך שהם שימשו למאכל אדם.

זמינות הצמחים וניצולם

לפי מקורות אתנו-בוטניים, 154 מיני צמחים הגדלים כיום באזור הכרמל ובמישור החוף הסמוך, יכולים לשמש בני אדם (Dafni 1984, Lev 2002). לרוב המינים רק חלקים אחדים המתאימים למאכל, כגון עלים, ענפים, גבעולים וניצנים. המינים העשירים ביותר בחומרי מזון הם מעטים וזמינים רק בתקופות מוגבלות. מדובר בחלקים שונים של מינים אלו - זרעים, פירות, שורשים ופקעות - המשמשים כמזון.

עונתיות

אחד הגורמים העיקריים שקבעו את דגם הניידות השנתית של ציידים-לקטים הוא העונתיות של מקורות המזון. צמחים, יותר מיונקים ומעופות, זמינים לצריכה אנושית בעונות ספציפיות. צבאים ויחמורים, המינים ששרידיהם נפוצים במערת כבארה, זמינים לציד במשך רוב השנה, אולם המצב שונה לגבי צמחים (Lev 1992). הפיזור החודשי של שרידי הצמחים מרמז על כך שעונת הליקוט העיקרית הייתה באביב (מרס-מאי). שכיחות נמוכה של אגוזיות האלה האטלנטית (*Pistacia atlantica*) ושל בלוטי אלון עשויה לשקף את ליקוט הפירות הסתויים, שכנראה עובדו ונאכלו בטבע. ספת' וצ'רנוב מציינים ששוכני כבארה צדו צבי ארץ-ישראלי (*Gazella gazella*) ויחמור פרסי (*Dama mesopotamica*) בחורף ובתחילת האביב, כמו גם בשלהי האביב ובקיץ, כפי שמשתקף במאסף העצמות (Speth and Tchernov 1998). מכאן שהיצע הבשר חופף להיצע הקטניות באביב ולהיצע של האגוזים והבלוטים בסתיו, והוא מרחיב את מגוון המזון המיוצג בשרידי כבארה. מיעוטם של חסרי החוליות הזעירים בחפירות תומך גם הוא בסברה שלפיה האתר יושב בצורה נרחבת יותר, ושהקבוצה החברתית הייתה ניידת פחות מהצפוי.

סוגיית המזון

אנרגיה - מתוך 154 מינים של צמחים אכילים שנמצאים כיום בסביבות מערת כבארה (Dafni 1984, Lev 2002, Uphof), רק ל-15 יש חלקים תת-קרקעיים אכילים. לעירית גדולה (*Asphodelus ramosus*), לשינן עב-שורש (*Taraxacum*)

צילום: שגיא שגיב

(cyprium), לחרחבינה מכחילה (*Eryngium creticum*), לחבלבלן המשוכות (*Calystegia sepium*), לפעמונית קיפחת (*Campanula rapunculus*) ולצנון מצוי (*Raphanus raphanistrum*) יש שורשים אכילים. פקעות אכילות יש גם לגומא הפקעים (*Cyperus rotundus*) ולכרום חורפי (*Crocus hyemalis*); קני שורש אכילים יש לשוש קרח (*Glycyrrhiza glabra*), לקנה מצוי (*Phragmites australis*), לבוציץ סוככני (*Butomus umbellatus*), לסוף מצוי (*Typha domingensis*) ולשעורת הבולבוסין (*Hordeum bulbosum*). אמנם השימוש בחלקים תת-קרקעיים של צמחים תועד גם באתרים אחרים (Hillman et al. 1989), והוצע שהציידים והמלקטים בקובנייה (אתר במצרים העליונה) בתקופת הפליאוליתית העליון ניצלו חלקים אלו כמזון, אך לא נמצאו הוכחות לשימוש כזה במערת כבארה.

ישנם כמה מינים הידועים כבעלי ערך קלורי גבוה ושנמצאים בשימוש גם כיום. אלה כוללים בלוטי אלונים, קטניות ודגניים. רק עשרה זרעים של דגניים נמצאו במערה, לרבות שניים מהמין

שעורה (*Hordeum*). לאור השימור הטוב יחסית של פחם במערת כבארה, נראה שדגניים לא מילאו תפקיד משמעותי בתפריט של האנשים המוסטריים (Mousterian) באתר זה.

מספר בלוטי האלון המזוהים הוא קטן. האלון המצוי (*Quercus calliprinos*) ואלון התבור (*Quercus ithaburensis*) הצומחים בסביבת המערה מיוצגים גם בפחם (Baruch et al. 1992). לאלון התבור הבלוטים העשירים ביותר בחומרי מזון עם 71% חומרים הניתנים לעיכול, כולל 54% פחמימות, 5% חלבון ו-5% שומן, וערך אנרגטי של 270 קלוריות למאה גרם. עץ בוגר מניב 1,200-1,400 בלוטים בשנה גשומה, אבל רק -300 50 בשנה שחונה (Kaplan 1984). בלוטים הם מקור טוב של פחמימות, ואפשר להסביר את המספר המוגבל יחסית של קליפות אגוזים על-ידי: (א) שימור גרוע (Miller 1988); (ב) אכילת הבלוטים מחוץ למערה ו-(ג) התושבים לא חיבבו מזון זה או שלא ידעו איך להיפטר מהטנינים שבבלוטים (Albert et al. 2000).

צריכת חלבון - חלבונים נפוצים בזרעים של קטניות, התורמים את רוב המאסף הצמחי של מערת כבארה (84% מהזרעים שזוהו). 25 מיני קטניות מוכרים היום באזור הכרמל ומישור החוף (Zohary 1972). 18 מהם זוהו במאסף של כבארה. הערך הקלורי של הקטניות גבוה, יותר מ-330 קלוריות למאה גרם. התכולה התזונתית מורכבת מ-48%-61% פחמימות, -27% 23% חלבונים ו-1%-3% שומן, וכן כמויות מרשימות של חומצות אמיניות חיוניות (Altman & Dittmer 1969).

כאשר התרמילים מתייבשים, הם נפתחים והזרעים נפלטים מהם. לכן יעיל יותר ללקט קטניות ירוקות, אף על פי שבשלב זה אין אפשרות לאגור אותן לזמן רב כי הן נרקבות כתוצאה מתכולת המים הגבוהה שלהן. נראה לנו שהזרעים המפוחמים מצביעים על כך שהתרמילים היו יבשים חלקית לפני אכילתם. חלק מהפרטים במערת כבארה נאכלו כנראה על-ידי חרקים.

שמנים/שומנים - אגוזים הם לרוב מקור טוב לשמנים (Uphof 1968). הפיסות הרבות של אגוזיות אלה אטלנטית מצביעות על כך שאיסופן היה פעילות נפוצה. מאה גרם של מין קרוב - *Pistacia vera* - מכילים כ-19 גרם חלבון, 54 גרם שומן ו-17 גרם פחמימות, וערכם הקלורי הוא 594 קלוריות (Altman & Dittmer 1968). אכילתם לאחר ייבוש הוא תהליך עיבוד ידוע (Kislev 1985).

ראוי לציין את מציאתם של שני זרעי קורטם (*Carthamus sp.*), שתכולת השומן שלהם גבוהה והם בעלי היחס הגבוה ביותר בין שומנים לא רוויים לשומנים רוויים, אפילו בהשוואה לשמן זית. מקורות נוספים של חומצות שומניות הם הפרטים הבודדים של סומק ענקי (*Onosma gigantea*, *Onosma syriaca*) ועכנאי שרוע/יהודה (*Echium angustifolium/judaeum*).

סוכרים וויטמינים - המקור השכיח של סוכרים וויטמינים הוא פירות טריים. זרע בודד של גפן היין (*Vitis vinifera*) נמצא בכבארה. אנו מניחים שנאכלו פירות מעצים ומשיחים אחרים, כגון תפוח, עוזרר קוצני (*Crataegus aronia*), אגס סורי (*Pyrus syriaca*), אלה ארץ-ישראלית (*Pistacia palaestina*), שיזף השיח (*Ziziphus lotus*), ינבוט השדה (*Prosopis farcta*) ואוג הבורסקאים (*Rhus coriaria*), כמו גם פרחים עם צוף עשיר בסוכר ובוויטמינים.

שרידי בעלי-חיים מהתקופה הפליאוליתית

רוב הפרסתנים בכבארה ניצודו ולא נאכלו לאחר שנמצאו כפגרים. זה נכון לגבי טרף קטן כגון צבי ארץ-ישראלי (57%), יחמור פרסי (20%) ואייל אדום (9%) וגם לגבי יונקים גדולים או מסוכנים כגון שור הבר (8%) וחזיר הבר (6%). מדדי חלקי הגוף גם תומכים בתיאוריה שלפיה בני אדם, ולא צבועים, היו המשנעים העיקריים של מאספי כבארה. מכאן שתושבי מערת כבארה לפני 55,000-60,000 שנים, שלפי הסברה המקובלת היו ניאנדרתליים, היו כבר אז ציידים יעילים שהעדיפו להתמקד בטרף בוגר ומסוכן (Speth & Tchernov 1998).

היבטים רפואיים ותרופתיים

לקטים בני זמננו מכירים את השימוש בצמחי מרפא, אבל רק חלק מהמינים שזוהו בכבארה הם בין אלה המוכרים מאזור זה. מספר מינים מתוכם מוכרים משימושים רפואיים מימי הביניים (Lev 2002, 2002a), והיו נפוצים עד להופעת הרפואה המדעית המודרנית במאות ה-17 וה-18. אנו מניחים, אם כך, שידע היסטורי ומסורתי עשוי להצביע על שימושים דומים באותו צמח בתקופה הפרהיסטורית.

נמצא מידע על שימושים רפואיים ב-12 צמחים, או מינים קרובים להם, שזוהו במערת כבארה (Lev et al. 2005). לדוגמה, פירות ומוצרים של גפן יין היו בשימוש בלבנט של ימי הביניים לטיפול ברעלים ובמחלות פנימיות, לניקוי הדם, לריפוי של מחלות לב,

צילום: שגיא שגיב

מחלות עצבים ומחלות עור, וכן לטיפול בפצעים. חומץ משמש לחיזוק הגוף ולהרגעת גירויים עד עצם היום הזה. גרעינים, שמן ושרף של אלה אטלנטית שימשו לטיפול בשלשולים, במחלות פנימיות ובהתקררות בלבנט של ימי הביניים, ופירותיה משמשים לטיפול בכאבי בטן עד היום. זרעיה של ביקית הכרשינה (*Vicia ervilia*) שימשו לטיפול במחלות עור, בכוויות, בשיעול, בצרעת ובטחורים, והשמן שלהם משמש כמחזק עד היום. בלוטי אלונים שימשו לצמצום השתנה, לטיפול בפצעים ובדלקות ולעצירה של דימומים ושלשולים, והם משמשים לטיפול באבני כליה גם כיום (Lev & Amar 2000, Lev 2002).

סיכום

הנתונים שהתגלו בשכבות המוסטריות במערת כבארה הם ייחודיים הן מבחינה כמותית והן מבחינת חשיבותם. הצגת הנתונים וניתוחם אינם בגדר מס שפתיים לגבי מקום הצמחים בתפריט האנושי בתקופה הפליאוליתית התיכונה, והם מעידים על כך שלפחות בחלק האחרון של תקופה זו, בני אדם הסתמכו ללא ספק באופן משמעותי על מזון מן הצומח, כפי שחוקרים שיערו תמיד. בנוסף, עדויות נרחבות של מזון מפוחם מרמזות על כך שאנשי התקופה הפליאוליתית התיכונה עיבדו את המזון הצמחי שלהם באש.

זרעי הקטניות, המהווים את הרוב המכריע של ממצאי מערת כבארה, מכילים חומרים רעילים הגורמים ללאטרזים, מחלה הגורמת לשיתוק חלקי (Padmanaban 1980). עם זאת, נראה ששוכני מערת כבארה בתקופה הפליאוליתית התיכונה לא סבלו ממחלה זו. נראה שהשטח שמסביב למערה אינו מספק תנאים אקולוגים נאותים ליצור כמות גדולה של זרעי קטניות במשך תקופה ארוכה כדי לגרום למחלה (Lev 1992).

כפי הנראה, מיני הצמחים השכיחים ביותר במקום, כגון קטניות מסוימות, בלוטי אלונים ואגוזיות אלה אטלנטית, הובאו למערה על-ידי בני אדם. הזמינות העונתית של מזון מסוים מתארכת כאשר מביאים בחשבון שרידים של בעלי חיים, בעיקר צבאים ויחמורים, המינים השכיחים במערת כבארה (Speth & Tchernov 1998). אם כך, מערת כבארה הייתה ככל הנראה מיושבת בסתיו, בחורף, באביב ובקיץ המוקדם, וננטשה בשלהי הקיץ ובתחילת הסתיו, כנראה לטובת אזורים גבוהים יותר.

תודות

המחבר מודה למ' כסלו, י' מלמד, א' וייס ומ' מרמושטיין על עזרתם בתהליך הזיהוי. תודה מיוחדת לע' בר-יוסף (אוניברסיטת הרווארד, ארה"ב), M. Jones (אוניברסיטת קיימברידג', אנגליה) ו-J. D. Speth (Michigan State University, USA).

ספרות

Albert, R. M., S. Weiner, O. Bar-Yosef & L. Meignen 2000. Phytoliths in the Middle Palaeolithic deposits of Kebara Cave, Mt Carmel, Israel: study of the plant materials used for fuel and other purposes. *Journal of Archaeological Science* 27: 931-947.

Altman, P. L. & Dittmer, D. S. 1968. *Metabolism*. Bethesda, Maryland: Federation of American Societies for Experimental Biology.

Baruch, U., Werker, E., and O. Bar-Yosef. 1992. Charred wood remains from Kebara cave, Israel: Preliminary results. *Bulletin de la Société Botanique de France* 139: 531-538.

Bar-Yosef, O., Vandermeersch, B., Arensburg, B., Belfer-Cohen, A., Goldberg, P., Laville, H., Meignen, L., Rak, Y., Speth, J. D., Tchernov, E., Tillier, A.M. & , S. Weiner 1992. The excavations in Kebara Cave, Mount Carmel. *Current Anthropology* 33: 497-550.

Dafni, A. 1984. Edible Plants of the Land of Israel. Tel-Aviv: Nature Conservation Promotion Ass. (in Hebrew).

Kaplan, Y. 1984. The ecosystem of the Yahudia Nature Reserve with emphasison dynamics of germination and development of *Quercus ithaburansis Dence*. Published Ph.D. thesis, Agriculture University of Wageningen.

Kislev, M. 1985. References to the Pistachio tree in Near East geographical names. *Palestine Exploration Quarterly* 117: 133-138.

Lev, E. 1992. The vegetal food of the “Neanderthal” man in Kebara cave, Mt. Carmel in the middle Paleolithic period. MSc. Thesis, Department of Life Sciences, Bar-Ilan University, Israel. (in Hebrew with English summary).

Lev, E. 2002. Reconstructed materia medica of the Medieval and Ottoman al- Sham. *Journal of Ethnopharmacology* 80:167-179.

קבר מתקופת הברונזה, חלק משדה טומולי (רגבים) בדרום-מערב רמת הנדיב

צילום: שגיא שגיב

9. תולדות התיישבות האדם ברמת הנדיב – סקירת הממצא הארכיאולוגי והערכתו

יותם טפר

מוקדש לזכרו של יזהר הירשפלד ז"ל,

גדול חוקרי עברה של רמת הנדיב

רמת הנדיב היא רמה העולה במתינות ממזרח למערב, עד לראש מצוק ברום של 141 מטרים מעל פני הים. שטחה נושק ליחידות גיאוגרפיות שונות: מישור החוף ממזרח, בקעת הנדיב ממערב, רמת מנשה מצפון-מערב והכרמל מצפון (ראה קפלן, פרק 3 שער I). מיקומה ייחודי מבחינה גיאוגרפית, והוא השפיע רבות על תולדותיהן של ההתיישבות ושל הפעילויות האנושיות בשטחה. פעילות האדם ברמה נחקרת באינטנסיביות כבר יותר מ-130 שנה בסקרים, בחפירות ובמחקרים. הצגת הממצאים, לפי סדר חשיפתם על ידי חוקרים שונים משלהי המאה ה-19 ועד ימינו, מבטאת גם את תולדות המחקר הארכיאולוגי ברמת הנדיב.

רמת הנדיב והיישובים שבסביבתה

בקרבת רמת הנדיב נמצאים תלים היסטוריים גדולים וחשובים, וחלקם התפתח אף לערים. תלים אלה שוכנים באדמות העמק ובמישור החוף ממערב ומדרום-מזרח לרמת הנדיב. במעגל הרחוק (7-8 ק"מ) אפשר לציין את תל דור ונמלה (שטרן 1992: 393-407; וקסמן ורווה 1992: 407-410) ואת קיסריה ונמלה (נגב 1992: 1369-1377; רבן 1992: 1385-1391), שהיו אתרים מרכזיים בתולדות הארץ ושימשו כמרכזי מסחר במשך תקופות ממושכות. במעגל הקרוב (4-2 ק"מ) אפשר לציין את תל תנינים (Tsafrir et al. 1994: 106), תל מבורך (שטרן 1992: 867-871) ותל בורגה (Kochavi et al. 1979: 121-165). אתרים נוספים וחשובים נמצאים במרחב הגיאוגרפי הסמוך לרמת הנדיב, חלקם אתרים של יישובי קבע וחלקם אתרים ובהם מתקני חקלאות, מוקדי חציבה, אתרי קבורה וכדומה (עולמי וחובריו תשס"ו, גדות וטפר 2008; 2008א: 255-270). הפעילות ברמת הנדיב התקיימה, אם כך, באזור מיושב שבו הייתה קיימת פעילות אנושית ענפה לאורך תקופות ממושכות.

מים

למים חשיבות רבה להתיישבות בפרט ולפעילות אנושית בכלל, וכך גם ברמת הנדיב, המצויה באזור שבו כמות המשקעים הממוצעת אינה עולה על 600 מ"מ בשנה (ראה שגיב, פרק 5 שער II). בשל התנאים הטבעיים ברמת הנדיב, כמות המשקעים בחלקה המערבי והגבוה, החשוף לרוחות מערביות בחורף, פחותה מאשר בחלקיה המזרחיים. סביר שיש לכך השפעות גם על היכולת לאגור מים בבורות ובמתקנים בחלקה המערבי

והגבוה של הרמה. יכולת מוגבלת זו השפיעה ככל הנראה גם על גודלם ואופיים של היישובים בחלקים אלו של רמת הנדיב. לעומת זאת, בחלקה המזרחי נובע המעיין היחידי בשטחה, עין צור. ספיקתו היא 25-29 מ"ק מים ליום, לפי הנתונים המודרניים שבידנו (להב 1992: 10). נראה שכמות המים שנבעה ממעיין זה אפשרה קיום ופעילות אנושיים לאורך כל השנה. נקבות שנחצבו בעת העתיקה אף הגבירו את ספיקת המעיין. אמת מים חצובה, היוצאת מהמעיין מזרחה במדרון היורד לעבר בקעת הנדיב, מלמדת על חשיבות המעיין אף מחוץ לגבולות רמת הנדיב ועל ניצולו של משאב חיוני זה לחקלאות, ככל הנראה שלחין, כמו גם לאספקת מים לשוני ולקיסריה. בהקשר למקורות מים ולמפעלי מים, נציין שני מפעלים גדולים שהוקמו והופעלו בתקופה הרומית ובתקופה הביזנטית בקרבת רמת הנדיב לצורך אספקת מים לקיסריה, בירת פרובינקיה יהודה. מוצא האמה העליונה של קיסריה בנחל תנינים העליון, והיא אספה גם את מימיו של מעיין עין צור לרווחת תושבי הפוליס השכנה. האמה התחתונה ומפעל הסכר של נחל תנינים שממערב לרמת הנדיב, סיפקו כוח להנעת טחנות קמח בתקופה הביזנטית ולצרכים חשובים נוספים בעיר השכנה (דריי 2011: 141-158, עד וא-סלאם סעיד 2011: 113-128, 129-104 Porath 2002).

דרכים ראשיות

המעבר ממישור החוף לפנים הארץ אפשר קשר יבשתי בין התרבויות של ארצות הסהר הפורה לאלו שבמצרים. נתיבי מעבר ודרכים בין-לאומיות וארציות בין מישור החוף לעמקים הפנימיים בארץ ישראל היטיבו לנצל מעברים גיאוגרפים נוחים לצורכיהם. כמה מעברים ונתיבי מסחר היסטוריים מוכרים בין הרכס ההררי של הכרמל בצפון לרכס השומרון בדרום. רמת הנדיב ממוקמת בנקודה גיאוגרפית בעלת שליטה אסטרטגית על שני מעברים חשובים, האחד מדרום לה בנחל תנינים הנמשך מזרחה לעמק יזרעאל, והאחר ממערב לה, לאורך מישור החוף, העוקף את רכס הכרמל מצפון (טפר 2004: 82-47, טפר 2011: 257-275, רול 2011: 239-256). בתקופות שונות נעשה שימוש בנתיבי מעבר שאינם סלולים, כמו גם בדרכים שנסללו על ידי אדם. האחרונות נסללו לרוב בפיקוח של רשות מרכזית ומנקודת מוצא לנקודת יעד מוגדרות. מיקומה של רמת הנדיב לצד נתיבי מעבר היסטוריים שחלקם נסללו, העניק יתרון נוסף לפעילות ולקיום אנושיים בשטחה.